

KUZEY TROAS'TA YENİ ARAŞTIRMALAR

Editör Derya Yılmaz

KUZEY TROAS'TA YENİ ARAŞTIRMALAR

Neolitik Çağ'dan Demir Çağı Sonuna Kadar
Çanakkale Merkez Yüzey Araştırması

Editör
Derya Yılmaz

zerobooksonline.com

KUZEY TROAS'TA YENİ ARAŞTIRMALAR

Neolitik Çağ'dan Demir Çağı Sonuna Kadar
Çanakkale Merkez Yüzey Araştırması

NEW RESEARCHES IN THE NORTHERN TROAD

Surface Survey in the Central District at Çanakkale from
the Neolithic Period to the end of the Iron Age

AYRIBASIM / OFFPRINT

KUZEY TROAS'TA YENİ ARAŞTIRMALAR
Neolitik Çağ'dan Demir Çağı Sonuna Kadar
Çanakkale Merkez Yüzey Araştırması

NEW RESEARCHES IN THE NORTHERN TROAD
Surface Survey in the Central District at Çanakkale from
the Neolithic Period to the end of the Iron Age

Editör
Derya YILMAZ

KUZEY TROAS'TA YENİ ARAŞTIRMALAR
Neolitik Çağ'dan Demir Çağı Sonuna Kadar Çanakkale Merkez Yüzey Araştırması
NEW RESEARCHES in the NORTHERN TROAD
Surface Survey in the Central District at Çanakkale from the Neolithic Period to the end of the Iron Age

Editör
Derya YILMAZ

Neyir KOLANKAYA-BOSTANCI (Hacettepe Üniversitesi)
Adnan BAYSAL (Trakya Üniversitesi)
Ümit GÜDER (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
Mehmet KAŞKA (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Mustafa Hamdi SAYAR (İstanbul Üniversitesi)
Mehmet Ali YÜCEL (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
Sencan ALTINOLUK (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)

© İstanbul 2019, Ege Yayınları

ISBN 978-605-7673-16-9

1. Baskı

Yayıncı Sertifika No: 14641

Baskı
Dijital Düşler Basım San. ve Tic. A.Ş.
Seyrantepe M. Nato C. Çınarlı S. No.: 17
Kağıthane - İstanbul
Tel: +90 (212) 279 64 44
Kültür Bakanlığı Setrifika No: 12922

Yapım ve Dağıtım
Zero Prod. Ltd.
Abdullah Sokak, No. 17 Taksim 3443 İstanbul - Türkiye
Tel: +90 (212) 244 75 21 (3 hat) Faks: +90 (212) 244 32 09
E.posta: info@zerobooksonline.com
www.zerobooksonline.com

İçindekiler

Önsöz	VII
Neolitik Çağ'dan Demir Çağı Sonuna Kadar Çanakkale İli Merkez İlçesi Arkeolojik Yüzey Araştırması, 2016-2018 / Çanakkale Province Central District Archaeological Survey from the Neolithic Period to the end of the Iron Age, 2016-2018. Derya YILMAZ	1
Çanakkale Merkez Arkeolojik Yüzey Araştırmasında Ele Geçen Yontmataş Buluntular / The Chipped Stone Artefacts from Çanakkale Merkez Archaeological Survey Neyir KOLANKAYA-BOSTANCI	127
Çanakkale Merkez İlçe Yüzey Araştırmaları: "Öğütme Taşları" Buluntuları Üzerine Genel Bir Değerlendirme / General Observations on the Ground Stone finds from the Surveys of the Central District of Çanakkale Adnan BAYSAL	139
Çanakkale Merkez İlçe Yüzey Araştırması'ndan Cüruf ve Benzeri Buluntuların Arkeometrik Analizleri / Archaeometric Analysis of Slags and Similar Finds from Field Survey at Central District of Çanakkale Province Ümit GÜDER	159
Çanakkale Merkez İlçe Yüzey Araştırması Arkaik Dönem-Roma Dönemi Seramikleri / Çanakkale Central District Archaeological Survey: Ceramic Finds from the Archaic to Late Roman Period Mehmet KAŞKA	171
İlion Arazisinden Yazıtlar / Inscriptions from the Territory of Ilion M. Hamdi SAYAR	191
İnsansız Hava Aracı Destekli Arkeolojik Yüzey Araştırması Çanakkale İli Uygulamaları / Unmanned Aerial Vehicle Supported Archaeological Survey Applications in Çanakkale Mehmet Ali YÜCEL	201

Ek / Appendix

Çanakkale Merkez Yüzey Araştırması Sikkelerinin Değerlendirmesi / Evaluation of the coins
from Çanakkale Central District Surface Survey

Sencan ALTINOLUK 217

Önsöz

16. yy.'dan itibaren birçok gezginin ilgisini çeken Troas Bölgesi belki de Anadolu'da en çok araştırılmış bölgelerden birisidir. Şüphesiz bölgeye duyulan bu merak, Antik Çağ yazarlarının Troya ve Troas hakkında yazdıklarının etkisiyle olmuştur. Destanlar, söylenceler ve kahramanlar diyarı olarak bilinen Çanakkale çağlar boyunca birçok yerleşime sahne olmuş, doğal zenginlikleri ve destanlarıyla tanınmıştır. Özellikle Troya ve yakın çevresinde araştırmalar yoğunlaşmıştır. Ancak bölgede hala Antik kaynaklarda bahsedilen yerleşimlerin bir kısmının lokalizasyonu yapılamamıştır. Tarih boyunca gezginlerin sürekli ilgisini çeken bir bölge olan Çanakkale merkez ilçesi sınırları içinde gerçekleştirilen sistemli yüzey araştırması yeni yerleşim yerlerinin keşfini sağlamıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izniyle "Neolitik Çağ'dan Demir Çağı Sonuna Kadar Çanakkale İli Merkez İlçesi Yüzey Araştırması (ÇMAP)" projesi 2016 ve 2017 yılları arasında yürütülmüştür. Ayrıca 2018 Yılı'nda kısa süreli arazi ölçüm çalışması gerçekleştirilmiştir. Çanakkale İli Merkez İlçesi sınırlarında gerçekleştirilen Neolitik Çağ'dan Demir Çağı sonuna kadarki zaman diliminde yüzey araştırması sonuçlarının değerlendirildiği bu kitap iki kısımdan oluşmaktadır. İlki genel yüzey araştırması sonuçlarının yer aldığı bölümdür. İkinci bölüm ise yüzey araştırmalarında ele geçen maden cürufu, sikke, sürtme taş, yontma taş, yazıtlar, seramik ve yerleşimleri uzaktan belgeleme, harita çalışmaları gibi çeşitli konuların uzmanlarca değerlendirilmesinden oluşmaktadır. Böylece elde edilen bulguların daha kapsamlı bir değerlendirilmesi yapılabilmüş ve güncel araştırma sonuçlarıyla Troas arkeolojisine katkı sağlaması hedeflenmiştir. Yapılan çalışma Merkez ilçe sınırlarında yeni yerleşimlerinin keşfini sağlamış ve daha önceleri Kumtepe ve Troya'dan tanıdığımız kültürlerin bölgedeki dağılım alanını genişleterek yerleşim dokusuna katkı sağlamıştır. Troas Bölgesi arkeolojisi için taş Tümülüslerin keşfi yenilik getirmiş olup, Tunç ve Demir Çağı Troas halkları konusunu bir kez daha gündeme getirmiştir. Bu kitap bir takım yeni tartışmalara yol açabilirse mutlu olacağım. Ayrıca yüzey araştırmalarında bölgede Roma-Hellenistik, Bizans ve Osmanlı Dönemi kalıntılarının fazlalığı dikkat çekici düzeyde olup söz konusu yerler sadece buluntu yeri listelerinde konunun ilgilileri için belirtilmiştir (Tablo 4). Bu konularda çalışan bilim insanlarına faydalı olacağını umuyorum. Çanakkale Merkez ilçe sınırlarındaki günümüz Çanakkale kent alanında ve sahil kesiminde betonlaşmadan dolayı çalışma konusu ile ilgili herhangi bir kültür varlığı tespit edilememiştir. Ancak elde edilen sonuçlar bu alanda da büyük olasılıkla eski yerleşimlere ait izlerin olabileceğine işaret etmektedir.

Neolitik Çağ'dan Demir Çağı Sonuna Kadar Çanakkale İli Merkez İlçesi Arkeolojik Yüzey Araştırma projesi kapsamında, merkez ilçe sınırlarında toplam 60 köy ziyaret edilmiş ve 145 nokta araştırılmıştır. Bunlardan 81 noktada kültür varlığı tespit edilmiş ve 40'ında çalışma konumuz ile ilgili veriler belirlenmiştir. 2016 sezonunda ilgili mevzuat gereğince arazide toplanan malzeme mümkün olduğunca yine arazide değerlendirilip bırakıldığı için bazılarının çizimi maalesef yapılamamıştır. Bu durum kitaptaki görsellere de yansımıştır. 2017 sezonunda ise değişen mevzuat ile önemli görülen profiller toplanarak laboratuvarında değerlendirilebilmiştir.

Yüzey Araştırması finans kaynağı, Kazancı Grubu'nun, enerji sektöründeki şirketlerinden birisi olan Aksa Doğalgaz A.Ş.'nin sponsorluk kapsamındaki nakdi desteği ve Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Rektörlüğü BAP Birimince desteklenen "Neolitik Çağ'dan Demir Çağı Sonuna Kadar Çanakkale İli Merkez İlçesi Arkeolojik Yüzey Araştırması" başlıklı proje (Projesi ID: 999) bütçesinden sağlanmıştır. Kültür işlerine verdiği önem ve yüzey araştırmasına verdiği destekle enerjimizi arttıran Aksa Doğalgaz'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Yüzey araştırmasında, Bakanlık Temsilcisi olarak görev yapan Çanakkale Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü uzmanı Arkeolog Fuat Durmuş ve yine aynı kuruldan Arkeolog Elif Kavas ile Çanakkale Arkeoloji Müzesi'nden Sanat Tarihçi Meryem Kandemir'e arazideki enerjileri, mesleki heyecanları ve en önemlisi ekip ile uyumlu çalışmalarından dolayı teşekkür ederim. Arazi çalışmalarına; Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Harita Mühendisliği Bölümü'nden Doç. Dr. Mehmet Ali Yücel ile Lisans öğrencisi Mustafa Ovalı; Arkeoloji Bölümü'nden Yüksek Lisans öğrencileri Mustafacan Baştopuz, Betül Saraçoğlu, Lisans öğrencilerinden Emine Hotun, Nurgül Kocakahya, Koray Pehlivanoglu, Arif Sever, Ali Enver Şahin, Birgül Koşan, Kübra Coşkun, İlkcan Kırılı, Özlem Eker, Büşra Uslu, Ayşe Bahar Sarı, Oğuzhan Özay, Tuncay Şahin, Elif Urkun, Gamze Mine Güller, Nesibe Cansu Denizgezer, Özlem Karakaşoğlu, Cansu Yılmaz, Aydın Döner, Mehmet Ali Kıran, Olcay Can, Selen Toprak, Deniz Köksal, Merve Kuyumlu, Abdullah Gürcü, Şevket Akçahaslan, Musa Batuhan Ergin, Taha Yasin Buran, Sibel Uyanık, Melike Asar, Şiyar Büyükaslan, Beyzanur Çokçevik, Buse Sekmen, Merve Özel, Tülin Cansev ve Mekiyye Eksik katılmıştır. Ayrıca Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nden Doç. Dr. Sencan Altınoluk, Hacettepe Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nden Doç. Dr. Neyir Kolankaya-Bostancı, İstanbul Üniversitesi Eskiçağ Tarihi ABD'nden Prof. Dr. Mustafa Hamdi Sayar alanları ile ilgili malzeme konusunda bilgileri paylaşmış ve bilim heyetinde yer almışlardır. Arkaik Dönem seramiğinin bir kısmının tarihlenmesi konusunda Prof. Dr. Kaan İren'in katkıları olmuştur. Burada uzmanlık alanları ile ilgili malzemenin değerlendirmesini sunan Doç. Dr. Mehmet Ali Yücel, Doç. Dr. Sencan Altınoluk, Doç. Dr. Adnan Baysal, Doç. Dr. Mehmet Kaşka ve Dr. Öğr. Üyesi Ümit Güder'e teşekkürü borç bilirim. Yukarıda adı geçen kişiler ve kurumlara projeye vermiş oldukları destekten dolayı teşekkürlerimi sunarım. Arkeolojik saha çalışmalarında ekip çalışmalarının önemi her geçen gün artmaktadır. Bu proje büyük oranda bilimsel desteğini gördüğüm değerli meslektaşlarım ile çalışmanın arazi ve laboratuvar aşamasında titizlikle saatlerce sabırla çalışan sevgili öğrencilerin katkılarıyla gerçekleşmiştir. Diğer taraftan araştırmamıza izin veren ve çalışmanın gerçekleştirilmesi sırasında her türlü desteği gösteren Kültür ve Turizm Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü çalışanlarına teşekkür etmek isterim. Ayrıca arazi çalışmalarında ziyaret ettiğimiz köylerde ekibe rehberlik yapan burada isimlerini sayamadığım güzel insanlara; köy halkı ile çobanlara minnettarım.

Son olarak aylarca süren arazi çalışmalarında sabırla her gün arazi ekipmanını taşımamda bana yardımcı olan, maddi ve manevi her türlü desteği sağlayan sevgili babama sonsuz teşekkür ederim. Ayrıca A. Boratav'a bu çalışmanın basılmasında gösterdiği yardımlardan dolayı teşekkür etmek isterim.

Ağustos 2019

Cambridge

Çanakkale Merkez İlçe Yüzey Araştırmaları: “Öğütme Taşları” Buluntuları Üzerine Genel Bir Değerlendirme

Adnan BAYSAL

Anahtar Kelimeler: Öğütme Taşları, Arkeoloji, Yüzey Araştırması, Marmara Bölgesi, Çanakkale.

Keywords: Ground Stones, Archaeology, Survey, Marmara Region, Çanakkale.

Abstract

General Observations on the Ground Stone finds from the Surveys of the Central District of Çanakkale

This paper explains the ground stones found during the archaeological field survey work carried out in and around the Çanakkale area in 2016 and 2017. Ground stones have had a varied role in archaeological field work and particularly in surface survey where their weight has often been an obstacle to their collection and study, despite the fact that they can offer important information about the use of the landscape and the location and use of the sites therein.

Ground stone tools are an extension of chipped stone technology, encompassing some of the same technologies as well as an extra set of techniques used in their production, such as pounding, abrasion and polishing. This variety of production techniques is also reflected in the variety of their use ranging from daily food production in the case of grinding slabs, handstones, mortars and pestles to wood working in the case of axes and chisels and even vessels, and objects of ornamentation in the case of bowls and beads.

While ground stone found within the scope of field survey can be difficult to date on their own, owing to the long-lived nature of their technology and use, when considered in conjunction with the ceramic and chipped stone artefacts with which they are recovered they can offer valuable insights into raw material exploitation and on-site activities within past landscapes.

The examples found within the scope of the survey presented here include stone axes, stones with signs of considerable reuse and adaptation from pestle to handstone, pieces of grinding stone of various types and from different periods. Volcanic rocks were used

in olive presses. Each of these examples gives evidence about the activities that were carried out at these sites – ranging from hand to mechanical grinding, the extraction of olive oil and the cutting of trees.

Giriş

Arkeolojik araştırmalar genel olarak belirli bir sistematik içinde, uygun metodolojilere bağlı olarak planlanmakta ve sonrasında pratiğe geçirilmektedir. Arkeolojideki söz konusu uygulamalar çok çeşitli olmakla birlikte genel olarak karşımıza kazı çalışmaları ve yüzey araştırmaları olarak çıkmaktadır. Bu her iki araştırma yöntemi de, kazı ve yüzey araştırmaları, kendi içinde çeşitli sistematik uygulamalara sahiptir. Arkeolojinin bu her iki ve çok kapsamlı yöntemleri arasında da yüzey araştırmaları ayrıcalıklı bir yer tutmaktadır. Yüzey araştırmaları çok geniş bir içeriğe sahip olabileceği gibi daraltılmış bir çerçeve içinde de yapıldığı gözlenmektedir. Bununla birlikte, yüzey araştırmalarında genel düşünce araştırmanın gerçekleştirildiği yer, lokasyon veya coğrafi alan için genelden özele kadar uzanan kapsamlı bilgilerin üretilmesi ve sonrasında gerçekleştirilmek istenen araştırmalara ön hazırlık olmasını amaçlamaktadır. Bu doğrultuda bölgenin coğrafi, ekolojik, jeolojik dokusundan materyal kültürüne ve buna bağlı olarak gelişmiş veya değişmiş kültürel süreçleri ve içindeki farklılıkların anlaşılması hedeflenmektedir. Bu çalışma içinde yüzey araştırmalarının nitelik ve nicelikleri yerine, çalışmanın temelini oluşturan Çanakkale ve çevresinde gerçekleştirilmiş olan yüzey araştırmalarında ele geçen materyal kültür kalıntıları arasında ayrıcalıklı bir konuma sahip olan öğütme taşları incelemeye tabii tutulacaktır. Öğütme taşlarının arkeolojik buluntular arasındaki konumu tartışmasız olarak arkeolojik bilgilerin üretimine katkısından dolayı önemlidir. Öncelikle, öğütme taşları hakkında genel bilgileri vererek, bunlar hakkında bilinenler, genel olarak kabul gören bilgiler ve bilindiği düşünülen, özellikle Türkiye arkeolojisi bağlamında, kısaca belirtilecektir. Bununla birlikte çalışma içinde öğütme taşlarının sadece kazı kontekstlerine bağlı kalarak değil, yüzey araştırmalarında toplanan buluntular olarak da önem ve statülerine dikkat çekilecektir. Çünkü birçok araştırmacı gerçekleştirdikleri yüzey araştırmalarında bu alet grubunu dikkate almamaktadır. Bu yaklaşım içinde seramik parçaları veya taş aletleri toplayıp incelerken bunları değerlendirmeye almamak yapılan çalışmanın öncelikle yöntemini ve bilimselliğini daha sonrasında kültürel kalıntıları değerlendirirken neden seçici olduğu konusunu sorgulamaya neden olacaktır.

Bu çalışmanın amaçlarından bir tanesi öğütme taşları veya sıklıkla literatürde karşımıza çıkan ve sürtme taş olarak tanımlanan buluntu topluluklarının hem literatürdeki kullanımlarında anlaşılır bir netlik kazandırmak, hem de öğütme taşları tanımı ile ne ifade edildiği konusuna ışık tutmaktır. Burada öncelikle öğütme taşları üzerine kısaca bilgi verildikten sonra adı geçen buluntu topluluğunun arkeolojik çalışmalarda karşılaştığı sorunlara da yer verilecektir. Bu sorunlar arasında elbette araştırma yöntemleri (Kazılar ve yüzey araştırmaları) ve devamında karşılaşılanlar bir ölçüde dile getirilecektir.

Çalışma içerisinde Çanakkale ili ve çevresinde 2016 ve 2017 yıllarında gerçekleştirilen yüzey araştırmaları kapsamında bulunmuş ve belgelenmiş olan öğütme taşları değerlendirmeye ve tartışmaya sunulacaktır. Şüphesiz bu durum sadece materyal kültür değerlendirmeleri içinde öğütme taşlarını da genelde ‘ağır’ oldukları için değerlendirme dışı bırakmak yerine onların da dâhil edilerek çalışmaya alınması önemlidir. Bu belki de yüzey araştırmalarında genel olmasa da özelinde bir yöntem, çalışma biçimi şeklinde bir değişikliğe yol açacaktır. Bununla birlikte,

çalışmanın özü ve ana teması Çanakkale ili içinde yapılan yüzey araştırmalarında bulunan öğütme taşlarının genel durumunu değerlendirmektir. Buluntulara ait tanım ve açıklamaların mümkün olduğu kadarıyla yapılması yoluna gidilecektir. Buluntular üzerindeki elinizdeki bu çalışmanın tamamen araştırma sonrası bir süreçte ait olduğunu, yani arazide gerçekleştirilmediğini de hatırlatmakta fayda olduğuna işaret etmek gereklidir¹.

Çalışma temelde yüzey araştırması sırasında bulunan öğütme taşlarını hedef almakta olup aynı zamanda yüzey araştırmalarında bulunan taşların araştırmaları sırasında ne tür bir bilgi üretebileceği, diğer buluntular ışığında herhangi bir anlam ifade edip edemeyeceği de araştırılarak yüzey araştırmaları açısından bir 'zaman kaybı' veya 'gerekliliği' yolunda sonuç da çıkarmak önemli bir değer taşımaktadır. Böylece, yüzey araştırmalarında sadece seramik ve yontma taş alet ile sınırlı kalıp kalmama konusunda da yüzey araştırmalarının kalitesini tartışmaya açmayı da sağlayacağını düşünülmelidir. Dahası, yüzey araştırmalarında uygulanan yöntem ve metodolojilerin tekrar düşünülerek revize edilmesi yolunda bir gelişme olarak değerlendirilmesi konusunda da bu çalışmanın ve içinde yer aldığı yüzey araştırması projesi önemle üzerinde durulmalıdır. Çünkü yüzey araştırması buluntuları üzerinde yapılan çalışmalar genelde seramik ve yontmataşlar üzerinde yoğunluk kazanırken, söz konusu projede ilginç olan noktalardan birisi öğütme taşlarının da buluntular kategorisinde yer almasıdır.

Öğütme Taşları

Öğütme taşı olarak tanımlanan aletler, yontmataş aletlerin teknolojik açıdan bir devamı niteliğindedir². Öğütme taşları, yontma taş aletlerde olduğu gibi, gündelik işlerde olduğu kadar (Alet yapan alet olarak) yaşama dair faaliyetler içinde (Yiyecek ve boya üretimi gibi) son derece önemlidirler³. Bununla birlikte, genel olarak, öğütme taşı terimi ile ne anlatmak istediğimiz, arkeolojik araştırmalar açısından ne ifade ettiği veya diğer meslektaşlarımız tarafından nasıl algılanması gereğine işaret edebilmek üzere burada genel bir tanımlama yapmak gereklidir.

Türkçe arkeoloji literatürüne yavaş yavaş sürtme taş aletler olarak girmeye veya çeşitli 'Okulların'⁴ ayırdı olarak değerlendirilerek 'Sürtme taş aletler' teriminin kullanıldığı dikkati çekmektedir. Burada sürtme taş alet terimi yerine ısrarla öğütme taşı kullanılması gereğine ve öğütme taşı ile ne anlatılmak istendiğine dikkat çekmek, yaygın ve ısrarlı olarak kullanılmakta olan sürtme taş aletler deyiminin yetersizliğini göstermek için gereklidir. Dolayısıyla, öğütme taşı ile ne anlatılmak istendiği ve detaylı bir tanımın verilmesi zorunludur. Tanımı vermeden önce ise, 'Sürtme Taş' tanımlanmasının neden yetersiz olduğu konusuna ait argümanı netleştirebilmek adına neler söyleyebiliriz? 'Sürtme taş aletler' deyimini tanımlanmak istenen taş aletleri tanımlayabiliyor mu? Öncelikle bu terimin ne anlattığı çok açık değildir. Bu aletler sürterek mi

1 Araştırmanın uygulama metodoloji ve stratejileri kapsamında buluntular tamamen arazi çalışmalarını yürüten arkeologlar tarafından yapılan ölçüm, çizim, fotoğraflar üzerinden gerçekleştirilmiştir.

2 Baysal 2008.

3 Baysal 2010.

4 "Sürtme Taş" tanımlaması ileride ciddi bir terminolojik soruna yol açacak potansiyeli taşımaktadır. Özellikle öğütme taşları üzerindeki çalışmalara ait geçmişin ne kadar kısa olduğu dikkate alındığında bu kullanımın doğuracağı sorunlar daha net şekilde gözlenmektedir. Dolayısıyla, bu türden bir kullanımın sonlandırılması gelecekte bu konuda çalışan uzmanların terminolojik sorunlarla karşı karşıya kalmalarını engelleyeceğini düşünüyoruz.

kullanılmaktadır yoksa sürterek mi üretilmektedir? Bu durumda havan ve havan eli ya da bir balta veya topuz başı hangi kategori içinde değerlendirilecektir? Bu aletlerin her ikisi de sürterek yapılabilir ama birisi kesmek için diğeri ise tamamen farklı amaçlar için kullanılmaktadır. Dolayısıyla daha ilk adımda “Sürtme taş aletler” tanımı ile terminolojik ve teknolojik açıdan sorunların içine adım atmış bulunmaktayız. Eğer bu taşların sürterek kullanıldığı ve sürterek kullanma ile de bir üretim/kullanım sağlandığına dikkat çekilmek isteniyorsa bu durumda “Orak bıçaklar” olarak tanımlanan ve yontmataş alet teknolojisi içinde değerlendirilen bazı alet tiplerinin de bu grupta yer alması gerekecektir. Aceleci bir tanımlama moduna girilmeden, öncelikli olarak kıstasların belirlenmesi son derece önemlidir. Her şeyden önemlisi ise, öğütme taşı aletlerin üzerinde uzmanlaşan ve araştıran araştırmacıların dahi kullanmış oldukları terminolojiyi dikkatle gözden geçirmelerinde fayda vardır.

Bu yüzden, buradaki çalışma içinde “Öğütme taşları” tanımı tercih edilecek ve yayın içinde aşağıda verildiği anlama uygun bir şekilde kullanılacaktır. Ayrıca meslektaşlarımız tarafından bu anlayış içinde “öğütme taşları” tanımı kullanılması ileride doğabilecek olası sorun ve terminolojik problemlerin engellenmesi açısından da önemli bir adım olacaktır.

“Öğütme taşı” terimi ile ne belirtilmek istenmektedir? Öğütme taşları öncelikle, yontma taş aletlerin teknolojik açıdan bir devamı durumundadır. Yontma taş aletler her ne kadar vurularak (Yongalayarak) veya baskı yöntemi ile dilgi veya yongaların çıkarıldığı bir teknolojiye referans olmakla birlikte, birçok yontu işinin yapıldığı sırada işlemi gerçekleştiren uzmanın (hiç değilse deneysel işlemlerde) vurma düzlemi için vurma yüzeyinin hazırlanması ve daha iyi bir alıntı için yüzeyin sürtme ile hazırlandığı görülmektedir. Yukarıdaki yaklaşım göz önüne alındığında bunların da “Sürtme taş” aletler olarak tanımlanması ya da sürtme taş aletler tanımı üzerinde dikkatlice durularak düşünülmesi gerekecektir. Bu konuda dikkat çekilmesi gereken noktalardan bir tanesi de yontma taş aletleri çalışan uzmanların obsidiyen, çakmaktaşı, radyolarit, quartz veya kalsedon gibi sert ve kırıldığında keskin kenar veren, yukarıda belirtildiği gibi yongalama veya baskı yöntemi ile üretilen, şekillendirilen aletler dışında kalan diğer taştan yapılmış aletleri, süs eşyalarını veya benzeri diğer buluntuları araştırma odaklarının dışında bırakmaları, arkeolojik araştırmalarda, gerek kazı çalışmalarında veya yüzey araştırmalarında yontma taş aletlerin dışında kalan bir taş alet grubuna itibar edilmemesi ve yiyecek üretimi için kullanılan alt ve üst öğütme taşları gibi örneklerinde “ne için kullanıldıkları bilindiğinden” dolayı dikkate alınmamaları bu grubu oluşturan çok geniş bir taş alet grubu oluşturmuştur. Özellikle 1930’lu yıllardan başlayarak, 1970’li yılların sonuna kadar olan dönem içinde öğütme taşları üzerine yapılmış çalışmalar çok detaylı değildir. Olan çalışmaların da belirli tipler üzerinde veya etno-arkeolojik veya antropolojik araştırmalar içine sıkıştırıldığı gözlenmektedir. Anadolu arkeolojisi içinde ise yukarıda da belirtildiği gibi söz konusu aletlerin ne oldukları, bunlar ile ne tür şeyler yapıldığı, işlevlerinin ne olduğu bilindiğinden ve arkeolojik yorum açısından veya bilimsel çıkarımlar söz konusu olduğunda da bu aletlerin tarım ekonomisi ile ilişkilendirilmeleri kaçınılmaz olmaktaydı. Durum, söz konusu aletleri tarımcılığın sembolü olarak değerlendirilmelerine ve dolayısı ile de aletler üzerine olan çalışmaları engellemiştir. Kısacası, öğütme taşı aletler neredeyse uzun bir dönem arkeolojik buluntular grubu dışında tutulmuştur. Yine büyük, ağır ve taşınması getirilip götürülmesi zor olması ve depo ve benzeri alanlarda fazla yer kaplıyor olması, görsel olarak da zaten herkesin bildiği ve yakın zamanlara kadar kullandığı bir alet olması da bu grupta değerlendirilen aletlerin uzun bir dönem sessizliğe bürünmesine neden olmuştur.

Öğütme Taşları ve Anlamı

"Öğütme Taşları" denildiğinde genel olarak herkesin aklına belirli bir formda olan ve üzerlerinde buğday öğütülen taş aletler gelmektedir. Böyle olmasa dahi en azından halk arasında 'Buğday kırmak' olarak adlandırılan işlemin yapıldığı dibek, havan ve havan eli gibi aletler gelmektedir. Oysa, bu terimin arkeolojik literatür içindeki karşılığı aşağıdaki gibi olmak üzere anlatılmak istenmektedir; arkeolojide yontma taşlar olarak bilinen alet endüstrisi dışında bırakılan, özellikle hammaddesi kırıldığında keskin kenar veren hammaddeler hedeflenerek (Çakmaktaşı, obsidiyen, kalsedon, kuartz, radyolarit, opal vb.) ayırt edilmeye, ayırt etmek içinde bunların yongalanarak (Baskı veya vurma yöntemleri ile) işlendikleri belirtilen alet endüstrisinden ayrılan hammaddeler dışındaki diğer kayaç türlerinden yapılmış, insan elinden çıkmış veya insanın bir neden ile fonksiyon kazandırdığı (Doğal olabilir) tüm taşları kapsayan bir buluntu topluluğunu ifade etmektedir⁵. Doğrusu, bu çok geniş bir tanımdır. Bununla birlikte arkeoloji içinde yakın bir döneme kadar geniş tanım içinde yer alan birçok buluntu, örneğin, bilezikler, boncuklar, figürinler, taş kaplar, ok düzelticileri, ağırlıklar vs. araştırılmadan bir kenarda bırakılan geniş bir buluntu grubu içinde yer almaktaydı. Yontmataşlar tanımı dışında kalan taşların "Öğütme taşları" çatısı altında toplanmalarının nedenlerinden bir tanesi ise yine hepsinin ortak bir payda altında toplamak üzere yapılan geniş ve kapsamlı tanımdan dolayıdır. Bu tanım ise şu şekildedir: Öğütme taşı ile tanımlanmak ve anlatılmak istenen ise; taş hammaddesinden yapılmış, yontma taş aletler grubu dışında ve bunların üretiminde kullanılan hammaddelerden genel olarak farklı olan, bununla birlikte üretimlerinin kırarak, vurarak, delerek çizerek, yongalayarak, sürterek, parlatarak, gagalayarak (*Pecking*), ezerek, zedeleyerek, keserek, aşındırarak veya benzeri biri, birkaçı veya farklı sıralar içinde kombinasyonlarının kullanılarak üretildiği veya doğrudan doğada bulunduğu haliyle kullanıma alınarak bir işleve yönelik olarak kullanım kazandırılan tüm aletlerin üretim ve kullanım teknolojileri tanımlanmak istenmektedir. "Öğütme taşları" terimi, bir üretim ve kullanım yöntemi ile bunların değerlendirildiği teknolojiyi ifade etmektedir. Bu ifade bir teknolojik üretim veya kullanıma odaklı değil, aksine çeşitli teknolojik uygulamalarla taştan yapılmış ve yontmataş aletlerin dışındaki fazla araştırılmadan bırakılmış bir endüstriyi oluşturmuş grubu anlatmak ve tanımlamak üzere kullanılmaktadır⁶. Genel olarak algılanmak istendiği gibi buğday öğütülen taşlar, (Değirmen taşları), havan veya havan elleri değildir. Birçok konfians ve sempozyumda kullanmakta olduğumuz "Öğütme taşları" terminolojisi, alt ve üst değirmen taşlarını ifade ettiği düşünülerek, vermiş olduğumuz tanım ve kullanımına itiraz edilmekte veya tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Unutmamak gerekir ki tanım, yontma taşlar dışında kalan, tüm taş endüstrisine verilen bir tanımdır. Ayrıca tanım, geniş kapsamlı olup boncuklardan baltalara, bileziklerden taştan yapılmış figürin veya heykellere, hatta mimari öğelere kadar uzanmaktadır.

Öğütme Taşları ve Kullanımları Üzerine

Öğütme taşlarının kullanımı Üst Paleolitik Dönem'den itibaren görülmeye başlar. Bununla birlikte, öğütme taşlarının yukarıda vermiş olduğumuz tanıma baktığımızda, bunların Alt Paleolitik Dönem'e kadar indirmek mümkün olacaktır. Çünkü bu grupta yer alan aletler

5 Baysal 2001; 2005.

6 Baysal 2001; 2005; 2010; Baysal – Wright 2005; Baysal – Wright 2006.

sadece yiyecek üretiminde kullanılan değil aynı zamanda alet yapan aletler de olduğu için örneğin, bir çekiç taşının ilk alet yapımında kullanıldığı gibi, ilk yontma taş aletler ile aynı zamanda kullanılmaya başladıklarını söylemek mümkündür. Sadece belirli dönemlerde, insanın tercih ettiği alet türü olarak ve yukarıda belirtilen birçok nedenden ötürü yontmataş aletler arkeolojik sit alanlarında daha çok dikkat çekmesi ve bulunmasından ötürü genel izlenim bu yönde gelişmiştir. Öğütme taşlarının sadece tarım ile ilişkilendirilmesi de bir o kadar yanlıştır. Çünkü arkeolojik literatürde sıklıkla tarım ve tarımcılık ile anlatılmak istenen insanların bitkileri evcilleştirmeleri ve yerleşik yaşama geçmeleri ile sınırlı kalmaktadır. Bu da genel olarak Neolitik Dönem ile başlayan ekonomik bir süreci anlatmak için kullanılmaktadır. Bu sağlıklı bir yaklaşım değildir. Yapılan arkeolojik araştırmalarda evcilleştirilmeden elde edilen yabani buğdayların da aynı şekilde öğütme taşları kullanılarak yiyecek haline getirildiğini artık biliyoruz.

Genel inanışın tersine, öğütme taşları çok fonksiyonlu aletler olup⁷ “*Swiss Army Knife*” cep çakısı kadar çok maksatlı işlevleri olabilmektedir. Yiyecek üretimi için kullanılan grubunu değerlendirdiğimizde dahi sadece yiyecek üretimleri ile sınırlı kalmadıklarını görmekteyiz. Yiyecek üretiminden alet üreten aletler olma konumuna veya ısınma işlemine kadar uzanan birçok işlevi yerine getirebilmektedir. Sadece bitkisel yiyeceklerin hazırlanmasında değil diğer besin türlerinin, (et, kök vs.), yaratıcı ve sanatsal aktivitelerin gerçekleşmesinde (boya hazırlanmasında) veya bazı ritüel alana kadar uzanan gerek sembolik (mezarlarda bulunması) gerek sağaltıcı etkileri (günümüzde olduğu gibi) veya çeşitli ilaç vb. gibi etkileri olan iyileştirme amaçlı kullanılan yiyecek veya içeceklerin hazırlanmasına kadar çok farklı alanlarda kullanılmaktadır. Dolayısıyla, öğütme taşlarının sadece yiyecek üretimi ve hatta daha da daraltarak sadece buğday ve arpa gibi taneli bitkilerin un veya yenilebilir bir konuma dönüştürülmesinde kullanıldığı düşünülmemelidir. Kullanımlarının getirmiş olduğu etkiler de bulunmaktadır. Bazı bitkilerin, örneğin meşe palamudu gibi, yenilecek duruma dönüştürülmesinde de kullanılmaktadırlar. Meşe palamudunun doğada bulunduğu gibi tüketilmesi insan sağlığı açısından uygun değildir. Yenilmeden önce çeşitli işlemlerden geçirilmesi gereklidir. Örneğin kavrulması, yıkanması ve öğütme taşları ile kırılarak ezilerek tekrardan yıkanması gibi. Böylece, besin değeri olan bitkilerin içinde bulunan ve insan sağlığı için uygun olmayan öge(ler)den arındırılmış olurlar.

Taşların kullanımı her ne kadar yiyecek üretimini kolaylaştırıyor veya yenilebilir bitkilerin sayısını arttırıyor olsa bile -ki bu pozitif bir etki gibi görünebilir- aslında, söz konusu taşların kullanımı ile artan bazı sağlık sorunlarının olduğu gözlenmektedir. Yapılan araştırmalarda diş sağlığının prehistorik dönem insanlarında özellikle tarımcı toplumlarda yaygın olduğu görülmektedir. Bunun iki nedeni görülmektedir, aşırı derecede karbonhidrat ile beslenme dişlerde diş taşı oluştu- rarak çürümeye neden olabildiği gibi, taş aletleri kullanarak, bitkileri öğütterek, kırarak veya eze- rek yiyecek hazırlama aşamasında aletlerin mekanik kullanımları sırasında oluşan kum ve taşcık- lar üretilen yiyecek içerisine karışmaktadır. Tüketim aşamasında dişlere kadar ulaşan kum ve taşcıklar ısıрма ve çiğneme esnasında dişler ile temas ederek, diş minelerinde zedelenmeler, oyuklara ve giderek diş çürüklerine dönüşerek çeşitli sağlık sorunlarına neden olmaktadır.

7 Söz konusu atfedilen fonksiyon iki ayrı anlamda değerlendirilmektedir. Bunlar, fiziki anlamda aletlerin bir işlevi yerine getirmesindeki kullanımları veya bunlar aracılığı ile sembolik ve düşünsel aktarımları yerine getirmeleri üzeredir.

Öğütme taşı aletler yiyecek üretimi dışında arkeoloji dünyasına birçok açıdan katkıda bulunmaktadır. Bunun belki de en son halkası yiyecek üretimi konusudur. Bu aletler taştan üretilmektedir. Bununla birlikte taş sadece herhangi bir taş değildir. Seçilen taş türleri her üretilecek alete ve türüne göre özelleşmiştir. Bu da insanın jeolojik açıdan kullandığı hammaddeyi ne kadar iyi tanıdığını ve bilgili olduğunu göstermektedir. Örneğin, obsidiyenden yapılmış bir havan eli şu ana kadar tüm dünya arkeolojisi içinde ele geçmemiştir. Yine, kum taşından yapılmış bir ok ucu olmadığı gibi. Öğütme ve yiyecek hazırlamak için genelde sertlik derecesi yüksek, aynı zamanda gözenekli yüzeylere sahip olan taşlar tercih edilmiştir. Formata uygun olarak volkanik kayalar, özellikle andezit ve bazalt gibi kayaların, yaygın veya ulaşılabilir olduğunda kullanıldığı görülmektedir. Ek olarak, arkeolojik kazı çalışmalarında iri kum taneciklerinden oluşan kum taşları veya daha kaba konglomeratik örneklerinde görüldüğü, kullanım havuzuna alındıkları gözlenir⁸. Barcin Höyük'te (Bursa) karşımıza çıkan durumlardan biri de budur.

Özellikli taşların tercih nedenleri de bu süreçte önem kazanmaya başladığı görülür. Volkanik kayaç grubunda olan andezit ve bazalt gibi kayaçlar, gözenekli dokuları ve sert olmaları nedeniyle kullanımları sırasında parça kopma olasılığı ve yiyeceğe karışma şansı azalırken, gözenekli yapıları içinde iki taş arasında kalan buğday vs. gibi maddeler öncelikle ezilirken, aynı zamanda bu gözeneklere sıkışarak küçük küçük kesilmeleri anlamına gelmektedir. Tıpkı bir peynirin rende üzerinde sürtülmesi gibi ufak gözenekler sert ve keskin kenarları ile bu işlevi yerine getirmektedir. Dolayısıyla gözenekler, içinde kalan organik kalıntıların analizlerini yapmak için de uygun boşluklar olarak tanımlanabilir⁹.

Araştırmacılar, öğütme taşlarının yerleşik hayata geçildikten sonra yaygın olarak kullanıldığının altını çizme eğilimindedirler. Göçer (*Nomad*) olarak yaşayan insan gruplarının bıraktığı kamp yerlerinde de veya kısa süreli yerleşim alanlarında da bunlara rastlamak mümkün olmaktadır. Dolayısıyla öğütme taşlarının yerleşik olma ile ilintili olmadığı açıktır.

Sembolik olarak bir anlam ifade edip etmedikleri konusunda bazı araştırmacıların şüpheleri bulunmaktadır. Oysa erkek mezarlarında bulunan baltaların, kadın mezarlarında (Çayönü) bulunan özellikle baş altında veya göbek üzerine bırakılan bu taşların sadece sembolik anlamları değil aynı zamanda toplumsal cinsiyet (*Gender*) konusu ile de yakından ilişkili olduğunu söylemek mümkündür.

Yüzey Araştırmaları ve Öğütme Taşları

Arkeolojik kazı çalışmalarında her ne kadar öğütme taşlarının artan bir şekilde rapor ve yayınlarda yer aldığı, buna karşılık yüzey araştırmaları ve raporlarında böylesi bir yaklaşımın olmadığına yukarıda işaret edilmişti. Anadolu'da yürütülen arkeolojik yüzey araştırmalarında ilk kez öğütme taşlarının toplanması Konya Yüzey Araştırmasını yürüten Douglas Baird Üniversitesi tarafından gerçekleştirilmiştir. Baird tarafından 1993-2002 yılları arasında gerçekleştirilen söz konusu yüzey araştırmasında çok sayıda öğütme taşlarının incelenmesi mümkün olmuştur.¹⁰

8 GÜLDOĞAN 2012.

9 BAYSAL – WRIGHT 2006.

10 Bu konudaki çalışmalar yayın aşamasındadır.

Buluntuların Genel Değerlendirmesi

A) 2017 Yılı Araştırmaları¹¹

Yukarı Okçular Köyü

Yüzey araştırması ekibinin Yukarı Okçular Köyü araştırmalarında Hüsamettin Kaya isimli şahıs ile görüşmeleri sırasında sayın Kaya'nın çeşitli tarlalarda bulduğunu belirttiği ve bir tutanak ile teslim alınan buluntuların bir kısmı taştan yapılmış buluntulardan oluşmaktadır. Bunlar arasında en çok dikkat çeken ve araştırmacılar tarafından Tunç Çağı'na ait oldukları belirtilen iki adet balta bulunmaktadır (Res. 1). Baltalar fazla büyük olmamakla birlikte genel olarak göreceli keskin ağızlarının kırık veya körleşmemiş oldukları dikkat çekicidir. Baltalardan bir tanesinin yarıdan kırık olduğu da görülmektedir. Her iki baltanın da benzer hammadde kullanılarak yapılmış olduğu söylenebilir. Burada iki noktaya işaret etmek gerekecektir. Baltaların genel olarak yaygın düşünce doğrultusunda bu aletlerin ağaç kesme işlerinde kullanıldığı üzerinedir. Elbette bu tür aletlerin kesme ve yontma işlerinde kullanıldığı doğrudur. Bununla birlikte elimizdeki örneklerle ait büyüklükte olan aletlerin genel olarak bir ağaç kesme gibi işlevleri yerine daha çok marangozluk boyutunda olabilecek işlerde kullanıldığını söylemek daha doğrudur. Özellikle kırık olmayan buluntunun (Res. 2) vermiş olduğu kesit profilinden daha çok keser (*Adze*) gibi kullanıldığını söyleyebiliriz. Bu durum ise daha çok gündelik işler veya zanaat türü (marangozluk) aktivitelere ilişkin düşünülmesini önermektedir.

Bir diğer alan ise Köserelik Mevkii olarak adlandırılmış alandır. Hüsamettin Kaya adlı şahıs teslim ettiği eserleri bu mevki de bulduğunu belirtmiştir. 150 x 200 m'lik bu alanda yapılan incelemeler sonucunda yayvan ve tarım yoluyla aşırı derecede tahrip olmuş bir höyük yerleşimi olduğu ekip üyeleri tarafından belirtilmiştir. Çeşitli seramik ve yontma taş buluntular yanında taş baltaların sayısı dikkat çekici bir buluntu grubunu oluşturmaktadır. Bunun yanında geç dönemlere ait seramik ve kiremit parçalarının da bulunduğu belirtilmiştir. Taş baltaları yakından incelediğimizde ise bunlar üzerinde aşağıdaki ön düşüncelere sahip olmak mümkündür.

A'da görülen parçanın bir sapa takılarak daha çok çekiç gibi kullanıldığı üzerindeki kullanım izleri ve sap için hazırlanmış olan kısımdan da görülebilmektedir. B'de görülen aleti ise daha çok kesme amaçlı hazırlanıp kullanıldığı dikkati çekmektedir. C'de ise tamamen farklı bir fonksiyon için kullanılmakta olan bir başka alet ile karşılaşmaktayız. C'deki aletin ise bir keski veya İngilizcesi ile '*Splitter*' diyebileceğimiz, yani yarma ve ayırma işlemi için kullanılmış bir başka aleti görmekteyiz.

Bu mevkide bulunan taş alet ve baltaları dikkate alarak değerlendirdiğimizde ise olan bir ahşap işçiliğinin varlığından söz etmek mümkündür. Özellikle benzer aletlerin yüzeyde bulunuyor olması ve göreceli olarak bir yoğunluk oluşturması söz konusu buluntu yerinin daha detaylı ve yoğun olarak incelenmesi ve aynı zamanda tarım yoluyla tahribinin önlenmesi sürecine işaret ederken arkeolojik olarak da bir çalışma atölyesi olabileceği olasılığının da göz önünde bulundurulması gereğine işaret etmektedir.

Buluntuların hepsinde sert ve hammadde açısından volkanik orijinli kayaların kullanılmış olması dikkat çekmektedir. Bu durum, aletleri kullanan veya üreten kişilerin yerel veya bölgesel olası ilişkilerinin olduğu veya hiç değilse bir iletişim ağı içinde olduklarına işaret etmektedir.

11 Yılmaz 2017.

Karakavak Kuyusu

Bu yerleşme hakkında araştırmacılar aşağıdaki yorumu getirmişlerdir: "Burada çok zayıf bir yerleşime ait izler belirlendi. Tepe üzeri yerleşim alanı yaklaşık 400 metre çapındadır. Çok az seramik, yontma taş alet ile çakmaktaşı parçası bulunmuştur. Buna göre çok az Bizans çatı kiremitleri, Arkaik Çağ seramiği ile yine az sayıda Kalkolitik Çağ malzemesi tespit edilmiştir. Alanın tarla olarak kullanılmasına rağmen yüzeyde bu kadar az malzemenin bulunması belki de bu alanın mevsimlik kullanılmış geçici bir yerleşim olabileceğini akla getirmektedir. Günümüzde balıkçı kayıklarının bağlı olduğu küçük iskelenin varlığı bu görüşü destekler niteliktedir. Örneğin geçici bir balıkçı yerleşmesi olabilir"¹².

Buradan bilgi dâhilinde iki adet buluntu taş aletler grubunda değerlendirilmektedir (Res. 4). Bunlar sırasıyla kesitlerinden ele alınarak değerlendirildiğinde kaplumbağa biçimli bir el taşı (1) ile yine kabaca elips şekilli olarak tanımlayabileceğimiz, bir tarafında kırık izi taşıyan bir alettir (2). Bunlardan ikincisi araştırmacılar tarafından balta taslağı olarak tanımlanmıştır.

Bu her iki aletin de insan elinden çıktığı ve işlevlerini yerine getirdiklerini söylemek mümkündür.

1 nolu aletin bir el içine rahatça oturan ve kullanım yüzeyinin sürtülerek kullanılmasından dolayı düz bir şekil gösterdiği görülmektedir. Kenarlarının yukarı doğru yuvarlanarak dönüş göstermesi, üst kısmının ise bir kavis yaparak yükselen forma sahip olması da aletin tek yüzeyli ve öğütme işleminde kullanılan üst parçayı, yani el taşı olarak tanımlanan birim olduğunu göstermektedir. Uzun bir süre kullanımda kalmış olduğu görülen alet, tek el ile kullanılabilecek bir boyuttadır.

2 nolu alet ise üstten bakıldığında kabaca bir üçgen gibi yuvarlatılmış karakterde bir forma sahiptir. Yandaki düz yüzey ve yine o yüzeyde yer alan kırık ve düz yüzey ile balta olarak yorumlanmasına neden olan alttaki kavisli kısımda gözlenen kullanım aşınmaları ise aletin genel karakteristiği konusunda da bilgi sahibi olmamıza yardımcı olmaktadır. Buna göre iki nolu aletin kullanım sürecine bir havan olarak başlamış olacağı, daha sonra yine yan kısımlarında gözlenen düz yüzeyler dikkate alındığında el taşı gibi de kullanıldığı ve son aşamalarda ise bir çekiç veya bir havan eli gibi kullanıma devam ettiği görülmektedir. Düz yüzeylerde gözlenen kırık izleri ise bu aletin havan eli gibi veya çekiç gibi kullanım aşamalarında ortaya çıkmıştır. Bu ikinci aletin de uzun süre kullanımda kaldığı, hatta kullanım hayatı süresince işlevinde değişiklikler yapılarak kullanılıyor olması da dikkat çekici bir unsurdur.

Her iki taş aletin de uzun süre kullanımda kalmış olması hammadde konusunu gündeme getirmektedir. Bu tür aletler, yani uzun süre kullanılan aletlerin genel olarak hammadde kaynaklarından bir hayli uzağa gitmiş olduğuna da işaret etmektedir.

Dardanos Antik Kenti

Calvert ve Schliemann tarafından kazı yapıldığı belirtilen¹³ bu höyük üzerinde tarımsal faaliyetlerden dolayı yoğun bir tahribat olduğu da tespit edilen höyük üzerinde dörtgen biçimli öğütme taşlarının varlığına dikkat çekilmektedir. Yüzey araştırmaları sırasında Arkaik Dönem buluntularının yoğunluğuna dikkat çekilmiştir.

12 Yılmaz 2017.

13 Yılmaz 2017.

Burada ele geçen, öğütme taşı olarak tanımlanan ve bu grupta yer alan parçaların geç dönem buluntusu olduğu kuşkusuzdur. Parçaların küçük boyutlarda olması ne tür bir alet oldukları konusunda pek fazla bilgi sahibi olmamızı engellemektedir. Bununla birlikte bir pres parçası olabileceğini düşünmek kanaatimizce uygun olabilir. Düz olan ve bir ağız gibi duran kısımlarda ise kullanım veya sürtünmeden kaynaklanan bir aşınma ve bu aşınma sonucunda oluşan düz yüzey ilgi çekicidir.

Dalyan Höyüğü

Höyük kuzey - güney doğrultusunda 400 m uzunluğunda olup farklı dönemlerde iskân görmüş olduğu belirtilmektedir¹⁴. Yüzey araştırması sırasında ise üzerinde muhtelif boyutlarda, genelde kırık, öğütme taşı alet parçalarına rastlanmıştır.

Görülen parçaların Kalkolitik - Demir Çağı arasına tarihlenen buluntular arasında olduğu bildirilmektedir. Söz konusu alet parçalarının kullanılmış olduğu, bununla birlikte değirmen taşı olarak adlandıracağımız grubun alt birimine ait parçalar olduğu da kesindir. Büyük boyutta olan bu aletlerin uzun süre kullanılmış olduklarını söylemek mümkündür. Bunlardan bir tanesi (3 nolu) iyi bir kesit vermekle birlikte üzerinde kırmızı ve sarı renkli olduğu görülen boya izlerinin de olduğuna işaret etmek gerekir. 4 nolu örneğin ise daha çok elips şeklinde bir forma sahip olması da ilginçtir. Höyük üzerinde bulunan parçaların aynı zamanda üzerlerinde kalkerleşmiş bir tabakaya benzer kalıntıların olması da aletlerin kullanımlarına ait izler olarak kabul edilebilir.

Arisbe Çiğli Tepe

Tarımsal faaliyetler nedeni ile etrafa dağılmış olan buluntuların genel değerlendirilmesi¹⁵ Geç Kalkolitik - Klasik Dönem'e kadar değişen kronolojiye ait olduğu yönündedir. Bununla birlikte bir obsidiyen dilgi, balta ve delikli bir taşın ilginç buluntular arasında olduğu da gözlenmektedir.

Buluntuların genel olarak değerlendirilmesi yapıldığında balta olarak üretilmiş olan aletin kabaca üçgen şekilli olduğu görülmektedir. Yaklaşık 10 cm kadar bir ağıza sahip olan baltanın orijinal haliyle daha büyük olduğu düşünülebilir. Keskin kenarına bakarak ve kesici ağzın fazla bozuk olmadığı ve formu da dikkate alınarak uzun süre keskinleştirilerek tekrar tekrar kullanıma alındığını söylemek mümkündür. Çok kesin olmamakla birlikte, diyorite benzer bir taştan yapılmış olduğu söylenebilir. Kavisli kesici ağız ise kesme veya yarma işlemi için uygun bir form oluşturmaktadır. Arka kısmının, yani kesici ağız kısmının tam tersi olan kısımda, ise fazla tahrip olmaması da bunun genel olarak keskin kısmının işlevsel olduğunu düşündürmekte, yani bir çekiçvari kullanımın fazla olmadığı belirtilebilir. Diğer delikli taş olarak değerlendirilen parçanın ise bir ağırlık gibi kullanılmış olduğunu ve deliğin doğal olmadığı, yani insan eliyle yapılmış olduğunu söylemek mümkündür. Bu delikli taş aletin ise mermere benzer bir hammaddeden yapılmış olduğunu söyleyebiliriz. Söz konusu alet bir ağırlık olarak kullanılmış olabilir.

14 Yılmaz 2017.

15 Yılmaz 2017.

B) 2016 Yılı Araştırmaları¹⁶

Sarıoğul Mevkii

Salihler Köyü güneybatısında, ormanlık içinde ki bu alan da ele geçen buluntular arasında çatı kiremitleri, pithoslar ve değirmen taşlarına ait parçalar ile çeşitli duvar ve temel kalıntıları yanında Roma - Bizans seramikleri de bulunmuştur. Burada ele geçen değirmen taşlarına ait parçalar özellikle arazide belgelenmiş ve alınmamıştır. Parçalar döndürülerek kullanılan, hatta bazı köylerimizde hala zaman zaman kullanımı gözlenen bir tipe aittir. Bu tür elle döndürülerek kullanılan değirmen taşları Roma Dönemi ile yaygın kullanım alanı bulan bir tür olup, giderek yaygın bir kullanım alanı bulmuştur. Bulunan parçalar üzerinde derin yivler oluşmuştur.

Taş alet üzerinde görülen yivler doğal olarak kullanımdan kaynaklanmaktadır. Yüzeyin göreceli düz ve pürüzsüz durumda olması da son kullanım döneminden sonra bir sonraki kullanım süresi için gerekli bakımın yapılmadığına veya gerek görülmediği konusuna işaret etmektedir.

Havuşluk Mevkii

Bir su kuyusu bulunan mevkide ele geçen buluntular genel olarak Bizans- Osmanlı Dönemi'ne işaret ederken burada bulunan bir alt değirmen taşının kullanımdan dolayı aşınmış olduğu, mermer türü bir kayaktan üretilmiş olduğu dikkat çekicidir. Bu durumda, öğütme için pek uygun olmadığı ama başka işler için kullanılmış olduğu önerilebilir. Buluntular arasında çakmaktaşılarına ait bazı parçaların da olduğu belirtilmiştir.

Harmangöğsü

Tescilli bir sit alanı olan yerleşmenin tekrar ziyaret edilmesi sonucunda ilk gözlemlerin Osmanlı Dönemi'nden Klasik Dönem'e kadar uzanan buluntuların varlığı olmuştur. Gözlemler sırasında siyah bazalttan bir parça ki olasılıkla bir pres parçası ve mermerden bir kap ağız parçası dikkat çekicidir. Pres olarak kullanılan parçanın gözenekli ve sert volkanik bir kayaktan yapılmış olduğu gözlenmektedir. Bu türlerin genelde zeytin veya üzüm presi yaparak şarap ve yağ gibi ürünlerin eldesinde kullanıldığı bilinmektedir.

Dede Çeşme/Çeşmeler

Çok farklı dönemlere ait buluntularla karşılaşılın bu alanda mimari parçalardan seramiğe kadar uzanan çok çeşitli buluntular dikkati çekmektedir. Burada da volkanik kayalardan yapılmış, gözenekli bir dokuya sahip olasılıkla pres aleti olarak tanımlayabileceğimiz ve aşınmış parçalar bulunmuştur.

Ambartarla

1995 yılında tescillenmiş bir diğer yerleşme olan ve ziyaret edilen bu alanda Bizans - Tunç Çağları arasında kalan dönemlere ait buluntuların ele geçtiği bildirilmiştir. Aşağıda görülen örnekten de anlaşılacağı üzere aşırı derecede kullanılmış, kullanım hayatının sonlarında bir alt

16 Yılmaz 2016.

değirmen taşı (*İleri geri sürtülerek kullanılan tür*) dikkat çekicidir. Bu türler çok uzun dönem boyunca kullanımda kalan ve tipolojik olarak çok yavaş değişen bir formdur.

Yukarıda görülen uzun ve geniş boyutlarda olan, kavisli arka yüzün genelde yere sabitlenerek kullanılan alt değirmen taşı bir hayli yoğun kullanım geçirmiştir. Andezit türü volkanik kayata yapılmış olan bu kırık parçanın tarihlendirmesini yapmak kolay değildir. Belirtildiği gibi bu türler çok uzun bin yıllar kullanımda kalan bir tipolojik türdür.

Sonuç Olarak

Yukarıda da belirtildiği üzere, öğütme taşlarının normal arkeolojik kazı çalışmaları içerisinde dahi fazla ilgi çekmeyen bir durumdan daha yeni çıkmak üzere olduğunu iyimser bir bakış açısı ile söylemek mümkündür. Özellikle yüzey araştırmaları içerisinde buluntu grubu olarak değerlendirilmeye alınması ise tamamen sürpriz ve bir o kadar da sevindirici bir olaydır. Yüzey araştırması projesi kapsamında değerlendirmeye alınmak üzere öğütme taşları grubunun da değerlendirmeye alınması çeşitli yönlerden zorlayıcı bir yenilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunu pozitif olarak değerlendirmek gerekmektedir. Öncelikle yüzey araştırmalarında söz konusu buluntu topluluğunun önemsenmesi ve daha da önemlisi hem araştırmacılar hem de uzmanlar için söz konusu buluntu topluluğunun bir yüzey araştırması kapsamında nasıl ele alınması ve değerlendirilmesi yolunda yeni çalışma pratiklerinin ve yöntemlerinin gelişmesinde zorlayıcı bir etken olacaktır. Buna ek olarak, böylesi bir buluntu topluluğunun incelenmesi sonucunda buluntu veya grupları için ne söylenebileceği veya sınırlı sayıdaki buluntu üzerinden elde edilebilecek bilgiler üzerinden yüzey araştırmalarının konseptleri ve bilimsel amaçları doğrultusunda elde edilen verilerin arkeolojik bilgiye nasıl entegre edileceği yolunda yeni çalışmaların doğmasına neden olacaktır. Bu durum, hem yüzey araştırmalarının metodolojileri ve uygulama stratejilerinde değişikliklere neden olabileceği gibi öğütme taşı çalışan veya çalışmak isteyen araştırmacılar arasında da yeni bir bakış açısı geliştirmek üzere sınırları zorlayıcı olacaktır. Öğütme taşlarının genelde ikincil üçüncül kullanımları olmakta, hatta son kullanım aşamalarında bir mimari öğenin parçası durumuna dahi dönüştürülmekte ve amaç doğrultusunda kullanımda kalmaktadır. Süreç içinde büyük taş parçaları her zaman yeni bir ev yapımı ve benzeri inşaa aktiviteleri için potansiyel sahibi oldukları için bir yerden bir yere taşınmaları son derece doğaldır. Dolayısıyla, bulundukları kontekstler, hatta günümüzde kuşku ile karşılanmalıdır. Hatta yüzey araştırmaları her ne kadar sistematik ve yoğunlaştırılmış (*Intensive survey*) bir model içinde gerçekleştiriliyor olsa dahi bu olasılık göz önünde tutulmalıdır. Kontekstler üzerinde hemen ön yargılı davranılmamalıdır.

Çalışmamız çerçevesinde ele alınan buluntular üzerinden yola çıkarak genel bir değerlendirme yoluna gittiğimizde de hem buluntular açısından hem de buluntu yerleri açısından önemli şeylere işaret edebilecek verilere ulaşmanın mümkün olduğunu söyleyebiliriz. Her ne kadar bu taş aletler grubunun analogiler kurarak kronolojik açıdan bilgi vermek veya tipolojileri vs. gibi konularda, yani seramik ve yontmataş çalışmalarındaki gibi bir çalışma yöntemi izlemek şu anda mümkün değilse de belirli şeyleri belirtmeye yardımcı olmaktadır.

Burada değerlendirilen birçok aletin, seramik üzerinden yapılan tarihlendirme veya karşılaştırmaların kullanımları ve tipolojileri de destekler durumdadır. Özellikle balta türü buluntular ile alt ve üst değirmen taşlarının değerlendirilmesi çok geniş olmakla birlikte Kalkolitik - Tunç Çağları arasında kaldıklarına işaret edilebilir. Buna ek olarak bölgesel jeoloji ve hammadde

kaynaklarının değerlendirilerek yerleşim yerlerinin yerel ve bölgesel açıdan bir kontekst içinde ele alınmasına da yardımcı olmaktadır. Özellikle bölgede gerçekleştirilen arkeolojik kazı ve yüzey araştırmaları da dikkate alındığında bütünleştirici bir veri dağarcığını oluşturmakta diğer yerleşim yerlerinin de daha iyi anlaşılması konusunda yardımcı olacağı kuşkusuzdur.

Ayrıca aletlerin hammadde kaynakları üzerinden yapılacak olan değerlendirmelerinin yanında içinde bulundukları iletişim ağları da dikkate alınarak değerlendirilmeleri gerekmektedir. Uzun süreli araştırma projelerinin katkıları sonucunda bir alt yapı olarak oluşturulmasında fayda gördüğümüz bir iletişim ağı modeli kurmanın veya bu modeller içinde iletişimin yön ve sıklığını anlayabilmekte yüzey araştırmalarının rolü önemlidir. Böylesi bir durumda da hammadde kaynakları ve bulunan aletlerden örnekler alınarak analizlerinin gerçekleştirilmesi iletişim ağlarının anlaşılması yolunda da önemli adımların atılmasına katkıda bulunacaktır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, söz konusu uzun süreli projeler ve araştırma yöntemlerinin azlığı ve özellikle öğütme taşlarının dikkate alınmıyor olması durumu daha bir zorlaştırmaktadır.

Her şeye rağmen, bu çalışmanın konusunu oluşturan yüzey araştırması ve yukarıda da sözü edilen Konya Ovası yüzey araştırması projeleri bu anlamda bir ilki oluşturmaktadır. Hiç kuşkusuz bu tür çalışmalar gelecekte sayı olarak artacak ve buluntular üzerinde yapılacak analitik ve teorik çalışmalar kanalıyla hem yüzey araştırmalarının metodolojilerinde büyük gelişim ve değişim ortaya çıkarken, bir yandan da öğütme taşlarının ticaret veya değiş tokuş gibi çeşitli mekanizmalar aracılığı ile nasıl el değiştirdiği ve hangi yönde olduğu konusunda çok önemli bilgilere ulaşılabilecektir.

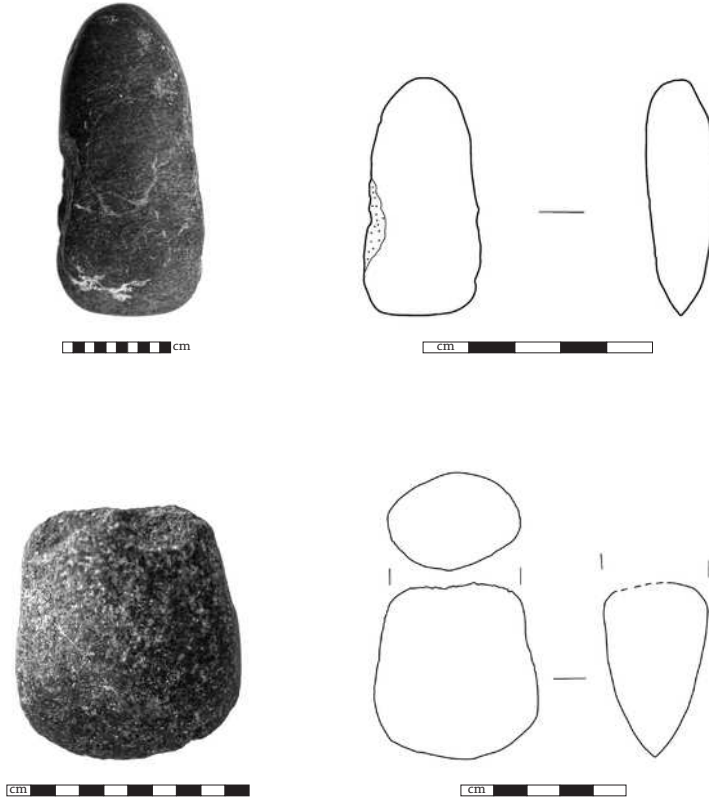
Kaynakça

- A. Baysal, "Arkeolojide Öğütme Taşları ve Taşın Sosyal ve Kültürel Önemi Açısından Bir Değerlendirme", bk.: H. Karpuz – A. Baş – R. Duran (ed.), *I. Uluslararası Çatalhöyük'ten Günümüze Çumra Kongresi Bildirileri*, Çumra - Konya 15-16 Eylül 2000 (2001) 245-252.
- A. Baysal, "Çatalhöyük'te Öğütme Taşları ve Duvar Resimleri", *Toplumsal Tarih* 24/143 2005, 66-72.
- A. Baysal, "Same Old Stones" Poster presented at the *BANEA 2008 British Association of Near Eastern Archaeologists Annual Conference*, University of Liverpool, School of Archaeology, Classics and Egyptology, Liverpool 29 February-2 March 2008, (2008).
- A. Baysal, *Social and Economic Implications of the Life Histories of Ground Stone at Neolithic Çatalhöyük*. (Liverpool University PhD Thesis Unpublished 2010).
- A. Baysal – K. Wright, "Cooking, Crafts and Curation: Ground-Stone Artefacts from Çatalhöyük", bk.: I. Hodder (Ed.), *Changing Materialities at Çatalhöyük; Reports from the 1995-99 Seasons* Vol. 5, Cambridge, McDonald Inst. and BIAA (2005) 307-324.
- A. Baysal – K. Wright, "Yemek Pişirme ve Zanaatlar: Çatalhöyükteki Sürtme Taşlar ve İlgili Aletler", bk. M. Haydaroglu (ed.), *Topraktan Sonsuzluğa: Çatalhöyük*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları (2006) 28-32.
- E. Güldoğan, "Coarse Ground Stone Industry", bk. M. Özdoğan – H. Parzinger (Eds.), *Die Frühbronzezeitliche Siedlung von Kanlıgeçit bei Kırklareli, Archäologie in Euraisen* Vol. 27, Berlin, Verlag Philipp von Zabern (2012) 230-232.
- D. Yılmaz, *Neolitik Çağ'dan Demir Çağı'na sonuna kadar Çanakkale İli Merkez Yüzey Araştırması 2016 Yılı Sonuç Raporu*. Retrieved from Ankara: (Yayımlanmamış, 2016).
- D. Yılmaz, *Neolitik Çağ'dan Demir Çağı sonuna kadar Çanakkale İli Merkez İlçesi Yüzey Araştırması 2017 Yılı Sonuç Raporu*. Retrieved from Ankara: (Yayımlanmamış, 2017).

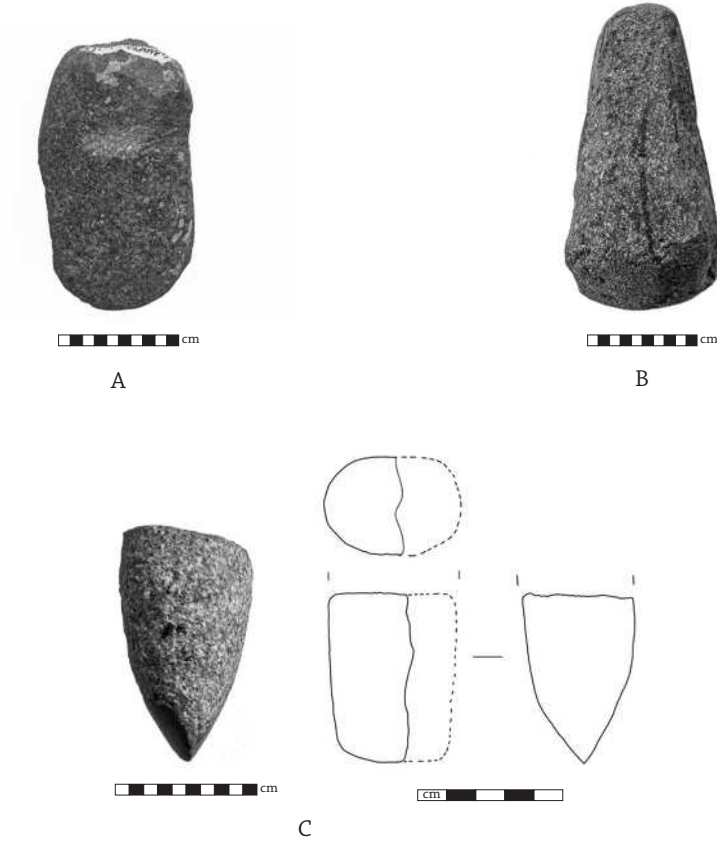
Res. 1 Yukarı Okçular Köyü - Hüsamettin Kaya tarafından araştırma ekibine teslim edilen buluntulardan örnekler.

Fig. 1 Hüsamettin Kaya (Yukarı Okçular Village) who is handed over some finds to team that have been discovered in his field.

Res. 2 Yukarı Okçular Köyü, balta ve çekiç gibi alet türlerine örnekler.

Fig. 2 A rich group of axes and hammer like tools from Yukarı Okçular village.

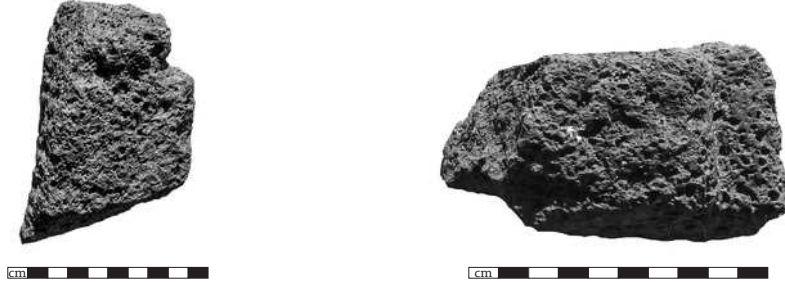
Res. 3 Köserelik-Yukarı Okçular Köyü, balta ve çekiç gibi alet türlerine örnekler.

Fig. 3 A rich group of axes and hammer like tools from Köserelik-Yukarı Okçular village.

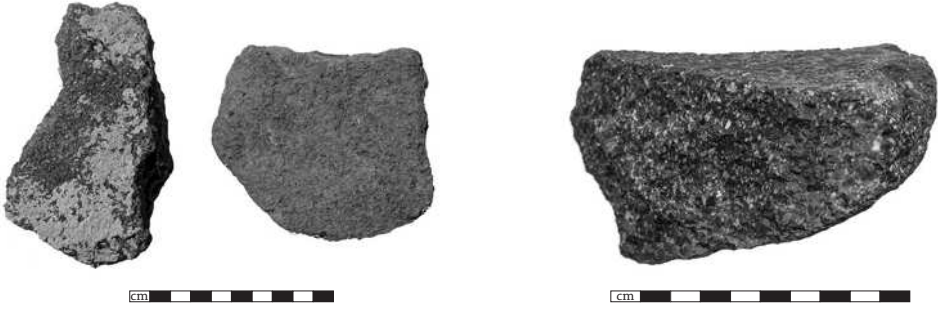

Res. 4 Köserelik-Yukarı Okçular Köyü, balta ve çekiç gibi alet türlerine örnekler.

Fig. 4 A rich group of axes and hammer like tools from Köserelik-Yukarı Okçular village.

Res. 5 Dardanos antik kentinde bulunmuş olan örnekler.
Fig. 5 Possible olive press fragments from Dardanos antique site.

1 - Değirmen taşı parçaları (alt)

3 - Değirmen taşı (alt) kesitten görünüş

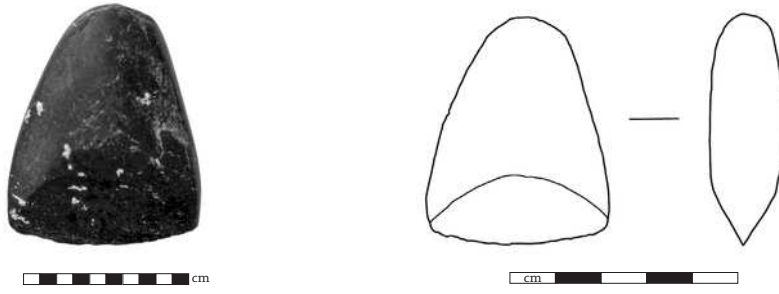

2 - Değirmen taşı parçaları (alt)

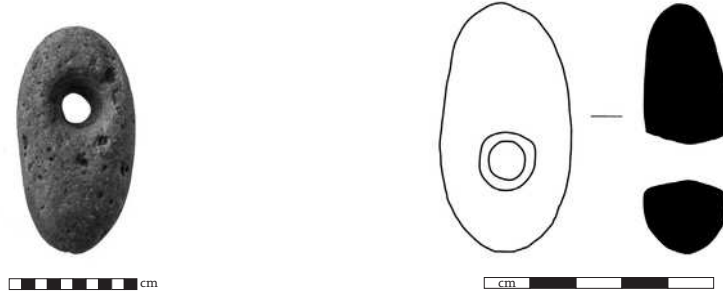

4 - Değirmen taşı (alt) arka yüz

Res. 6 Dalyan Höyüğü'nde bulunmuş olan öğütme taşı parçalarına örnekler.
Fig. 6 The fragments of grinding tools that discovered at Dalyan Höyüğü.

1. Balta ön yüz ve kesitten görünüm.

2. Taş alet ön yüz ve kesitten görünüm.

Res. 7 Arisbe/Çiğli Tepe’de bulunmuş olan balta ve taş alet örneği.

Fig. 7 The axe and stone tool found from Arisbe/Çiğli Tepe.

Res. 8 Sarioğul mevkii buluntularına örnekler.

Fig. 8 Sarioğul examples.

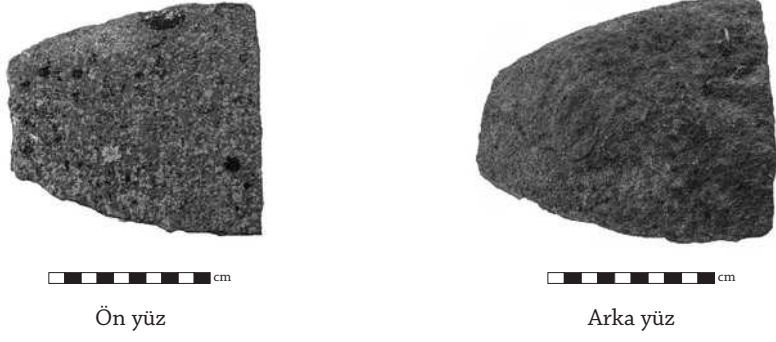
Res. 9 Havuşluk mevkiinde bulunmuş olan bir değirmen taşı.
Fig. 9 An example to grinding stone, from Havuşluk.

Res. 10 Harmangöğsü buluntularına örnekler.
Fig. 10 Samples from Harmangöğsü.

Res. 11 Dedeçeşme'den örnekler.
Fig. 11 Dedeçeşme examples.

Res. 12 Ambartarla'dan değirmen taşları.
Fig. 12 Grinding tools from Ambartarla.